

VINCZE GÁBOR
MAGYAR VAGYON ROMÁN KÉZEN

VINCZE GÁBOR

MAGYAR VAGYON ROMÁN KÉZEN

Dokumentumok a romániai magyar vállalatok,
pénzüstintézetek második világháború utáni helyzetéről
és a magyar-román vagyoni jogi vitáról

Pro-Print Könyvkiadó
Csíkszereda, 2000

A kiadvány megjelenését
a Magyar Művelődési és Közoktatási Minisztérium támogatta.

Ez a kötet a Pro-Print Könyvkiadó és a Teleki László Intézet
közös könyvkiadási programja keretében készült.

A kötet dokumentumait válogatta,
az előszót és a bevezető tanulmányt írta:
Vincze Gábor

Lektorálta: *Fülöp Mihály*

Sorozatszerkesztő: *Bárdi Nándor*
Borítóterv: *Biró Gábor*

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale
VINCZE GÁBOR**

Magyar vagyon román kézen / Vincze Gábor. - Csíkszereda
[Miercurea Ciuc] : Pro-Print, 2000
528 p.; 19,5 cm.
ISBN 973-9311-63-6

334.7(498.4)"1945/..."
94(=511.141)(498.4)"1945/..."

Előszó

Kötetünkben a második világháború lezárását követő évtized magyar–román kapcsolatainak egyik legkritikusabb területével, a romániai magyar vagyonok kérdésével (amely 1945–48 közt CASBI-kérdésként jelentkezett¹), a magyar–román vagyoni vitával foglalkozunk. Mivel ez egy roppant szerteágazó kérdéskör, ezért elsősorban a *legnagyobb értéket képviselő ipari-, kereskedelmi-, bányavállalatok, valamint pénzügyintézetek* problematikájára koncentrálnunk, és a magyar állampolgárok Romániában maradt ingó és ingatlan javainak, valamint a „vélelmezett ellenségnek” minősített magyar nemzetiségű *román állampolgárok ingó- és ingatlan vagyonának* kérdésére csupán a legszükségesebb mértékben térünk ki.

Az itt közölt dokumentumokkal azt szeretnénk bemutatni, hogy 1944 végén, 1945 első felében miként (milyen törvényi szabályozással) sikerült *burkoltan nacionalizálni* azt az igen jelentős vagyoni komplexumot, melyet a romániai és magyarországi politikai és gazdasági tényezők ugyanúgy *magyar vagyonnak tekintettek*, mint az erdélyi magyar közvélemény; mi lett ezt követően a vagyon sorsa; a magyar és a román állam illetékesei között milyen küzdelem (diplomáciai tárgyalások, színpalak mögötti alkudozások) folyt azért, hogy a vagyonok visszakerülhessenek jogos tulajdonosaik kezébe; végül pedig az eddig megismert források segítségével azt igyekszünk tisztázni, hogy

1 A magyarországi szakirodalom a magyar–román vagyoni vitával eddig érdemben nem foglalkozott. Egyedül Lipcsey Ildikónak jelent meg évekkel ezelőtt egy rövid dolgozata a CASBI-kérdésről, ám úgy véljük, annak megírása előtt a szerző kevés levéltári anyagot nézhetett át, ezért fordulhat elő, hogy számos pontatlanság, tévedés, téves következtetés található írásában. (Lipcsey Ildikó: CASBI: az Ellenséges Vagyonokat Kezelő és Felügyelő Pénztár működése Romániában (1945-1948). *Regio*, 1992. 3. sz., 76–89. o.) Eddigi ismereteink szerint Romániában 1990 óta nem jelent meg a fenti kérdéssel foglalkozó tanulmány. A romániai külföldi tőke szerepét vizsgáló kommunista Tudor Savin az 1947-ben megjelent munkájában (*Capitalul străin în România*. Editura Eminescu, București) nem foglalkozik a magyarországi tőke jelenlétével, miközben a csehszlovák érdekeltségeket részletesen tárgyalja.

mi vezetett el ahhoz az 1953-as pénzügyi és vagyoni egyezményhez, amelyben Magyarország lemondott minden korábbi követeléséről.

A kutatás jelenlegi stádiuma, valamint a terjedelmi korlátok nem teszik lehetővé, hogy bemutassuk azt is, *miért változott meg* az ötvenes évek elején a magyar-román vagyoni vitával kapcsolatban a magyar politikai vezetés álláspontja. Nem foglalkozunk azzal sem, hogy 1946–47-ben a koalíciós minisztertanácsban, majd az egypártrendszer kialakulása után a Magyar Dolgozók Pártja legfelsőbb vezetésében voltak-e eltérő vélemények a követendő tárgyalási taktika és stratégia kapcsán, illetve milyen *mögöttes döntéseknek* köszönhető az egy ideig meglehetősen következetes magyar álláspont megváltozása.

Idevonatkozó romániai levéltári kutatások hiányában arra sem tudunk választ adni, hogy a mindenkori román álláspont alakulását milyen belpolitikai körülmények formálták.² A fentiek miatt úgy gondoljuk, a későbbi kutatások tudják tisztázni azt, hogy a magyar kommunista pártvezetés miért volt mindvégig engedékenyebb („internacionalistább”) a magyar-román vagyoni vita esetében (is), mint a román „testvérpárt”?

*

Mivel számos, itt közölt dokumentumban szerepel a magyar vagyon kifejezés, itt kell tisztázni, hogy mit is értünk ezen fogalom alatt.

A magyar vagyon fogalmának többféle értelmezése is lehetséges.

Szűkebb értelemben – *nemzetállami* szemüvegen keresztül nézve – a romániai magyar vagyonok kategóriájába csak azok a gazdasági egységek sorolhatóak, amelyek tulajdonosa(i) *magyarországi* természetes, vagy jogi személyek, vagy a magyar állam.

Tágabb értelemben ide tartozhat *az összes olyan gazdasági intézmény* (a magyar szövetkezeti központok, a székely közbirtokosságok, az EMGE különböző javai, magyarországi gazdasági társaságok romániai érdekeltségei, erdélyi, magyar tőkések tulajdonában lévő vállalatok, stb.), amely valamilyen módon *kötődik az erdélyi magyarsághoz*, és amelyet ez utóbbi közösség is a magáénak vall.

² Hogy az RMP-n belül is voltak komoly nézeteltérések, arra a bevezető tanulmány 175. sz. jegyzetében hivatkozott román levéltári forrás is jól mutatja.

Kötetünkben azonban nem foglalkozunk az erdélyi magyar gazdasági intézményrendszer egészével, hanem – miként az alcímben is jeleztük – csupán a romániai magyar ipari, kereskedelmi, bányavállalatok, valamint pénzintézetek kérdésével. Itt azonban rögtön le is kell szögeznünk: a nemzetállami megközelítéssel szemben, esetünkben a magyar vagyon fogalmkörébe nemcsak a magyarországi tőkéscsoportok, vállalkozók és a magyar állam romániai leányvállalatait, bankfiókjait, érdekeltségeit soroljuk be, hanem a Romániában bejegyzett, magyar nemzetiségű tőkés vállalkozók (vagy ilyen személyek által alkotott különböző jogi formációk) vállalatait, pénzintézeteit stb. is, amelyeket egyébként nemcsak az erdélyi magyar társadalom, vagy a magyarországi szakértők tartották magyar vagyonnak, hanem a román hatóságok, illetékes tényezők is.³

*

A dokumentumok válogatásánál azt a célt tartottuk szem előtt, hogy kerüljenek be a kötetbe

1) azok a jogszabályok, amelyek a 91/1945. sz. CASBI-törvény *előzményeinek* tekinthetőek, illetve azok a törvények, amelyekkel ezen jogszabály után kísérelték meg rendezni a CASBI-kérdést;

2) azok a legfontosabb jelentések, statisztikák, amelyek a romániai magyar vállalatok, pénzintézetek 1945 utáni *helyzetét* bemutatják;

3) végül pedig az általunk áttekintett, igen nagy mennyiségű diplomáciai anyagból azok az iratok, amelyekkel úgy gondoltuk, hogy *folyamatában* sikerül bemutatni a magyar-román vagyonjogi vita alakulását.

A forrás az esetek döntő részében a Külügyminisztérium iratanyaga: a beérkező és kimenő iratokon kívül a Békeelőkészítő Osztályon, és a bukaresti magyar diplomáciai képviseleten készült feljegyzések, jelentések alkotják a közölt dokumentumok nagyobbik hányadát. Közlünk néhány olyan iratot is, amelyek a Pénzügyminisztérium Nemzetközi Jogi Osztálya, a Miniszterelnökség, vagy a Magyar Kommunista Párt Külpolitikai Osztálya iratanyagában találhatóak, és az

³ A vélelmezett ellenség kategóriáját részben ezért kellett „kitalálni”. Erről – többek közt – lásd kötetünk 13. sz. dokumentumát.

itt tárgyalt kérdéssel foglalkoznak. Néhány esetben a közölt iratok nem a Magyar Országos Levéltár valamelyik osztályának állományában találhatóak, hanem a Pénzügyminisztérium archívumában, ahonnan *Fülöp Mihály* gyűjtötte ki azokat. (Ezúton is köszönjük, hogy fénymásolatait a rendelkezésünkre bocsájtotta.)

A kötetbe lehetőleg olyan külügyi, gazdasági iratokat válogattunk be, amelyeket eddig még mások nem közöltek. Nyolc esetben (a 9., 17., 21., 24., 33., 35., 40. és 66. sz. dokumentumok) tettünk kivételt, amikor az iratok fontossága ezt megkívánta. Ekkor azonban mindig jelezzük a korábbi megjelenés helyét.⁴ Három esetben (8., 23., és 30., sz. dokumentumok) korabeli magyar napilapokban megjelent sajtóhírt, vagy interjút közlünk. Ezek a véleményünk szerint jól kiegészítik a vonatkozó magyarországi levéltári forrásokat.

A dokumentumokat, két esetet leszámítva (17. és 40. sz. dokumentumok⁵) mindig teljes terjedelmükben, szöveghűen adjuk közre. Az iratkezelésre vonatkozó külügyminisztériumi utasításokat, és egyéb megjegyzéseket lábjegyzetben közöljük. A közzétételnél az időrendi sorrendet vettük figyelembe.

A közlésre került dokumentumoknak szerkesztett címet adtunk. Ebben utalunk a dokumentum tartalmára, és amennyiben lehetséges, feltüntetjük az anyag írójának/kiállítójának/küldőjének, illetve címzettjének a nevét, és hivatali beosztását; az irattípus megnevezését (jelentés, feljegyzés, átirat stb.); megírásának, keletkezésének pontos helyét és idejét. A dokumentumok szerkezete, az alcímek stb. az eredeti formát követik.

⁴ A 9., 17., 21., 24., 33., 35., 40. sz. dokumentumok a *Revízió, vagy autonómia? Iratok a magyar-román kapcsolatok történetéről 1945-1947.* című kötetben jelentek meg. (A bevezető tanulmányt írta, és összeállította: Fülöp Mihály, sajtó alá rendezte, és a jegyzeteket írta Vincze Gábor. Teleki László Alapítvány, 1998. Budapest. A kötetben a továbbiakban Fülöp - Vincze.) A 66. sz. dokumentumot az *Illúziók és csalódások. Fejezetek a romániai magyarság második világháború utáni történetéből* (Státus, 1999. Csíkszereda) című tanulmánykötetünkben publikáltuk. (A továbbiakban: Vincze, 1999.)

⁵ Ezek azonban eredeti terjedelmükben megtalálhatóak Fülöp - Vinczénél. Itt jegyezzük meg, hogy a Hivatalos Közlönyben/Monitorul Oficialban megjelent, és közölt jogszabályok esetében mindig elhagytuk a sztereotíp bevezetést és záradékot.

A bevezető tanulmányban az *eddig feltárt* magyarországi levéltári források segítségével igyekszünk megvilágítani azt a kérdést, hogy – korabeli megfogalmazással – miként „csúszott ki” az eredeti tulajdonosok kezéből az a jelentős vagyonkomplexum, amelyet összefoglaló néven romániai magyar vagyonnak nevezünk.

*

Végezetül köszönetet mondunk mindazoknak az intézményeknek, amelyek lehetővé tették, hogy hosszú hónapokon keresztül levéltári kutatásokat folytathassunk Budapesten, majd pedig megírhassuk az összegző tanulmányunkat, és összeállítsuk ezt a dokumentum-kötetet: az *Összehasonlító Európai Kisebbségkutatások Intézetének*, a *TLA Közép-Európa Intézetének*, az *Illyés Közalapítványnak*, valamint az *SZTE Társadalomelméleti és Kortörténeti Gyűjtemény OKTK A.1297/VIII.b/99 sz.* kutatási programnak.

